

راهبردهای لازم برای ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی^۱

دکتر سید محمد حسین زاده حجازی*، دکتر محمدرضا مردانی**

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۲/۱۴

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۱/۱۷

چکیده

تحقق هدف‌ها، کارآمدی و اثربخشی فعالیت‌های بسیج دانشجویی در عرصه‌های علمی، فرهنگی، تربیتی و آموزشی دانشگاه‌ها مستلزم بهره‌گیری از راهبردهای کارآمد است. پژوهش حاضر با هدف تدوین راهبردهای مؤثر در ارتقای کارآمدی و اثربخشی بسیج دانشجویی و اولویت‌بندی آن‌ها انجام گرفته است. مطالعه اسناد بالادستی، بررسی تحقیقات پیشین و مقایسه تطبیقی سازمان‌های مشابه در داخل و خارج از کشور و نیز استفاده از نظرات کارشناسی، از جمله گام‌های اجرایی این پژوهش است. استخراج عوامل و متغیرهای محیطی و تجزیه و تحلیل آن‌ها با استفاده از مدل دیوید صورت گرفته، سپس متناسب با تحلیل وضع موجود، جهت‌گیری راهبردی تعیین شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که اگرچه طراحی راهبرد و تنظیم اسناد راهبردی در مرحله برنامه‌ریزی به عنوان یک طرح تلقی می‌شود، اما یکی از الزام‌های اثربخشی برنامه‌ریزی راهبردی، به‌روزرسانی مستمر آن مبتنی بر پویایی نظام سازمانی و محیط است. براساس نتایج حاصل از تحقیق حاضر، می‌بایستی از طریق تدوین راهبردهای ذیل، نقاط ضعف را به قوت و تهدیدها را به فرصت تبدیل کرد تا زمینه‌های کارآمدی بیشتر و ارتقای اثربخشی بسیج دانشجویی در کشور (وضعیت مطلوب) فراهم شود. شبکه‌سازی فراگیر بین اعضا، فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی، تشکل‌ها و نهادهای همسو (مبتنی بر ظرفیت فناوری‌های نوین با کارکردهای

۱- این مقاله بر مبنای یافته‌های یکی از طرح‌های تحقیقاتی انجام شده در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی ارائه شده است.

* - عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

mardanimr@yahoo.com

** - نویسنده مسئول: دانشیار دانشگاه امام حسین (ع)

مختلف نظیر مدیریت دانش و انتقال تجربه‌های هم‌افزایی، آموزش و توانمندسازی، بانک اطلاعاتی، تولید محتوا و...؛ ایفای نقش محوری در تشکیل جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی از طریق ایجاد اتحاد و تعامل بین تشکلهای و نهادهای همسوی دانشگاهی؛ اجرای برنامه‌های مشترک و بهره‌گیری از ظرفیت فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی در راستای بازتولید گفتمان حضرت امام(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) و فرهنگ تفکر بسیجی، به منظور تأثیرگذاری در منطقه و جهان اسلام و تحقق تمدن نوین اسلامی؛ و....

کلیدواژه‌ها: راهبردهای مؤثر، مقایسه تطبیقی، تحلیل محیطی، اثربخشی، کارآمدی، بسیج دانشجویی.

مقدمه

دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در تمام جوامع بشری به مثابه موتور محرکه و پیش‌ران توسعه پویا و همه‌جانبه عمل می‌کنند. این نهادهای علمی و آموزشی علاوه بر تربیت مدیران، متخصصان و کارشناسان آینده کشور، به عنوان یکی از گروه‌های مرجع به صورت بالفعل در مناسبات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تأثیر بسزایی می‌گذارند. امروزه پیشرفت‌های شگرف در حوزه فناوری‌های نوین علمی، صنعتی و اقتصاد دانش‌بنیان دنیا مرهون تلاش دانشگاهیان است. علاوه بر این، قشر فرهیخته استاد و دانشجو همواره نقش فرانسوی خویش را در تشخیص و پیگیری فضای عمومی مطالبات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... جامعه به خوبی ایفا کرده است. از این رو، در کنار کارکرد اصلی دانشگاه، عمده جریان‌های سیاسی پویای جامعه به نحوی درصدد ایجاد، تثبیت و تعمیق پایگاه دانشجویی و دانشگاهی خویش در این مکان برمی‌آیند و از این طریق، گره‌ها و بن‌بست‌های علمی و عملی خود را با طرح در فضای نظری دانشگاه برطرف می‌کنند.

بیان مسئله

باتوجه به وجود ظرفیت‌های بالایی علمی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی در دانشگاه‌های کشور، هسته مرکزی عمده جریان‌های درون نظام و گروه‌های غیر هم‌راستا با انقلاب اسلامی با گرایش‌های گوناگون به دنبال بهره‌مندی از این فضای بکر و دارای احساس مسئولیت توأم با شور و شعور دانشگاهیان هستند. با عنایت به این مهم، در ادوار گذشته، بهره‌گیری از روش‌های مختلف

و در برخی موارد، غفلت مسئولان از رانت قدرت در دوره حاکمیت برخی جریان‌های منفعل، بستر مساعدی برای حضور تعیین‌کننده و چشمگیر هسته‌های فکری جریان‌ها در عرصه دانشگاه در قالب «اعضای هیأت علمی و تشکل‌های دانشجویی» فراهم آورده و عقبه فکری مستعدی برای تحركات سیاسی و فکری و نیز ایده‌های فرهنگی خود در دانشگاه‌ها پدید آورده‌اند تا از طریق دانشگاه، به «پمپاژ افکار خویش در سطح توده مردم» برای بقا و تداوم حیات سیاسی خویش همت گمارند. از این‌رو، ویژگی‌های خاص فضای دانشگاه و بهره‌مندی از ظرفیت‌های منحصر به فرد آن، بستر مساعدی برای ترویج افکار منحرف عناصر طیف مخالف نظام فراهم آورده تا از دانشگاه به عنوان کانون اصلی و بستری برای بروز و ظهور چالش‌های نظری و نقد کارآمدی جریان اصیل پیرو امام (ره) و رهبری در عرصه حاکمیت، به منظور یارگیری سیاسی استفاده کنند؛ تا جایی که در مقاطعی از دهه‌های اخیر، احساس می‌شد سیاسی‌کاری و افراط در فضای دانشگاه، کارکرد اصلی آن را به حاشیه رانده است؛ ولی بسیج به عنوان یک نهاد متشکل از توده‌های علاقه‌مند به سرنوشت ملی و انقلابی، با گرایش‌های ایدئولوژیک، توانست در این مقاطع حساس، یکی از شایسته‌ترین پردازشگران الگوهای تأثیرگذار از نظر جهت‌گیری‌ها نسبت به کنش‌های فرهنگی و سیاسی باشد و در مقام رسیدن به یکی از مراکز مهم اجتماعی، رسالت حفظ و انتقال ارزش‌ها و آداب و رسوم را از نسلی به نسل دیگر به عهده گیرد.

در این میان، بسیج دانشجویی به عنوان تشکل فراگیر و چشمان تیزبین نظام در دانشگاه‌ها، مؤثرترین کانون دفاع و ترویج ارزش‌های انقلاب و قدرت نرم در جبهه تقابل نظری با عقبه فکری دگراندیشان و جریان‌های مخالف با انقلاب اسلامی را تشکیل داده و از اصول و ارزش‌های آن صیانت می‌کند. از این‌رو، شناخت دقیق و عمیق کارکرد و جایگاه دانشگاه و میزان تأثیرگذاری آن در جامعه از یک سو، و تبیین رسالت و اهداف والای بسیج دانشجویی و نسبت آن با تحولات آتی از سوی دیگر، مقوله مهمی را در تحلیل شرایط جامعه تشکیل می‌دهد که بر آرایه‌های دوگانه زیر استوار است:

الف) در عرصه بین‌المللی (منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای) اقدام‌های تبلیغاتی دشمن با استفاده از شیوه‌های مبتنی بر «جنگ روانی» به منظور «انزوا» یا «انفعال» نظام اسلامی و به چالش کشاندن آن در حوزه‌های مختلف، نظیر: انرژی هسته‌ای، حقوق بشر، دموکراسی، تروریسم و قدرت نظامی...

شروع شده و تداوم خواهد یافت و بدون شک، نوک پیکان این چالش‌ها در درون نظام متوجه دانشگاه‌ها خواهد بود.

ب) با عنایت به جایگاه ویژه و ظرفیت کم‌نظیر بسیج دانشجویی در بسترسازی فکری برای جوانان، دانشجویان، تشکل‌های دانشجویی و آحاد جامعه و نیز با توجه به چینش نوین آرایه‌های ماتریس قدرت در داخل کشور، بازتعریفی مجدد از راهبرد‌های این تشکل فراگیر، متناسب با فرصت‌ها و تهدیدهای جدید برای تأثیرگذاری هرچه بیشتر ضروری می‌نماید. بدیهی است غفلت از برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر آینده و ظرفیت بی‌کران بسیج، روزمرگی و گرفتار شدن در مسائل پیش‌پا افتاده، برنامه‌های کلیشه‌ای و روش‌ها و رویکردهای سنتی و بی‌توجهی به ویژگی‌های نسل جوان در فضای حاکم بر جامعه، موجبات از دست دادن فرصت‌های پیش‌رو را فراهم خواهد آورد. این مقاله به دنبال تبیین راهبردهای لازم برای ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی است تا از این طریق، با تبیین وضعیت موجود و ترسیم وضعیت مطلوب مراحل گذار را نشان دهد.

اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق تدوین راهبردهایی برای ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی کشور و ارائه راهکارهای مناسب در راستای مأموریت‌های بسیج دانشجویی است. هدف‌های فرعی تحقیق که برآیند آن‌ها برابر با هدف اصلی است، عبارت‌اند از:

۱. بررسی و تحلیل عملکرد بسیج دانشجویی (از پایان سال ۱۳۹۲ تا ابتدای سال ۱۳۹۴)؛
۲. بررسی و تحلیل مأموریت و مبانی ارزشی، اسناد بالادستی و ترسیم وضعیت مطلوب؛
۳. مطالعه تطبیقی و مقایسه میزان تأثیرگذاری بسیج دانشجویی نسبت به سایر سازمان‌ها و تشکل‌های دانشجویی؛
۴. تحلیل هدف‌های راهبردی بسیج دانشجویی؛
۵. تحلیل شرایط محیط داخلی، شامل قوت‌ها و ضعف‌ها؛
۶. تحلیل شرایط محیط خارجی، شامل فرصت‌ها و تهدیدها؛
۷. تدوین راهبردهای لازم برای ارتقای بسیج دانشجویی و اولویت‌بندی آن‌ها.

سؤالات تحقیق

- پرسش اصلی این تحقیق بدین صورت مطرح شد: «راهبردهای مؤثر در ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی و راهکارهای متناسب با مأموریت‌های بسیج دانشجویی چیست؟»
- در جهت تبیین پرسش اصلی، پرسش‌های فرعی ذیل مطرح شدند:
- انتظارات راهبردی و مأموریتی منتج از اسناد بالادستی (وضعیت مطلوب چیست؟)
  - هدف‌های راهبردی بسیج دانشجویی چیست؟
  - شرایط محیط داخلی (شامل قوت‌ها و ضعف‌های) بسیج دانشجویی چگونه است؟
  - شرایط محیط خارجی (شامل فرصت‌ها و تهدیدهای) بسیج دانشجویی چگونه است؟
  - اولویت‌بندی راهبردهای بسیج دانشجویی چگونه است؟

ادبیات موضوع

پیش‌ازانجام‌دادن فعالیت پژوهشی جدید در حوزه راهبردی سازمان بسیج دانشجویی، پژوهش‌های پیشین شناسایی شد. این امر به‌ویژه باهدف پرهیز از دوباره‌کاری و نیز بهره‌گیری از اطلاعات آن‌ها مورد تأکید مدیران سازمان قرار گرفت. از همین رو مقرر شد تمام تحقیقات با موضوع مدیریت راهبردی و یا موضوع‌هایی که می‌تواند به فرایند تبیین مأموریت و تدوین راهبردهای بسیج دانشجویی کمک کند، مورد شناسایی قرار گیرد. بر این اساس، ۳۹ طرح یا پروژه و کتاب از مجموعه بسیج دانشجویی و خارج از آن، اعم از نیروی مقاومت بسیج، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دانشگاه امام حسین (ع) و... احصا شد.

۱. پژوهش‌های راهبردی پیشین مرتبط با موضوع بسیج دانشجویی

در این قسمت با توجه به اهمیت و مشابهت طرح‌های انجام‌شده با موضوع این پژوهش، تعداد یازده طرح به صورت عمیق‌تر مورد بررسی قرار گرفت:

- طرح اول بررسی شده در این پژوهش در سال ۱۳۸۱ توسط زاکانی (ریاست وقت سازمان بسیج دانشجویی) انجام گرفته و در آن به راهبردهای پنج‌گانه بسیج دانشجویی پرداخته شده است که عبارت‌اند از:

۱. اصلاح و ارتقای ساختار و نظام‌های اداری و مالی؛ ۲. توسعه منابع انسانی؛ ۳. معرفی، تبیین و نهادینه‌سازی فرهنگ و تفکر بسیجی در عرصه‌های مختلف؛ ۴- تبیین دانشگاه اسلامی و اهتمام جدی در معرفی تحقق همه‌جانبه آن براساس فرمایشات امام(ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)؛ ۵- تبیین، ترویج و تثبیت اسلام ناب محمدی(ص).

- طرح دوم بررسی شده در پژوهش (که طرح راهبردی این سازمان است) در سال ۱۳۸۱ توسط دکتر مردانی، جانشین وقت سازمان، در دوازده سرفصل بررسی شد از نتایج آن، اولویت‌بندی مأموریت‌های بسیج دانشجویی در عصر حاضر است و در پژوهش به صورت مبسوط به آن پرداخته شده است. در این طرح، رسالت‌های بسیج دانشجویی بر اساس رهنمودهای حضرت امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری در این شش بند خلاصه و بررسی شد: ۱. خود؛ ۲. دانشجو و دانشگاهیان؛ ۳. مردم و جامعه؛ ۴. دولت و نظام اسلامی؛ ۵. تحقق بیداری اسلامی و در فکر تشکیل حکومت بزرگ اسلامی بودن؛ ۶. [مطالعه] عدالت و کرامت انسانی برای کل جامعه بشری، و مقابله با دشمن.

آسیب‌شناسی بسیج دانشجویی، تبیین رویکرد آینده بسیج، بررسی راه‌های توسعه و تقویت فکری بسیج دانشجویی، طرح جایگاه بسیج دانشجویی نزد دانشجویان، میزان نقش آفرینی بسیج دانشجویی در فضای دانشگاه، طرح هدف‌های هفتگانه بسیج دانشجویی، طرح مدرسه عشق، بررسی نقش و میزان مشارکت بسیج دانشجویان طلبه در مقابله با تهدیدهای نرم علیه انقلاب اسلامی و تدوین راهبرد ارتقای آن در کشور و سرانجام دانش و مهارت‌های مورد نیاز برای مدیران فرهنگی بسیج دانشجویی، همگی در ۹ طرح بررسی شده‌اند.

۲. تعریف مفاهیم

الف) راهبرد: راهبرد نوع خاصی از راه و روش دستیابی به هدف‌هایی است که شرایط سه‌گانه «بلندمدت بودن، محیط رقابتی و جنبه حیاتی داشتن» را داشته باشد. به بیان دیگر، تبیین چگونگی دستیابی به هدف‌های بلندمدت و حیاتی سازمان است که در محیط رقابتی قرار دارند (فقهی فرهمند، ۱۳۸۴).

فواید راهبرد: راهبرد قبل از هر چیز، در محیطی که مدام در حال تغییر است، نامعلوم و دارای

پیچیدگی است، اطمینان بالایی ندارد و سمت و سوی معینی را عاید سازمان می‌کند. در واقع، سازمان بدون راهبرد را می‌توان به یک کشتی بدون قطب نما تشبیه کرد. راهبرد کوشش‌ها را متمرکز می‌کند، جهت را مشخص می‌سازد و در سازمان هماهنگی ایجاد کرده، به درک سازمان و تمایز آن از سایر سازمان‌ها کمک می‌کند.

ب) مدیریت راهبردی: از نگاه دیوید و پیتراکرا، کار اصلی مدیریت راهبردی این است که از زاویه مأموریت سازمان به آن نگاه کند؛ یعنی مطرح کردن این پرسش: «کار اصلی سازمان چیست؟» این کار باعث می‌شود که هدف‌ها تعیین و راهبردها تدوین شوند و امروزه تصمیم‌هایی گرفته شود که نتیجه آن فردا به دست می‌آید.

ج) اجرای مدیریت از نگاه دیوید (۱۳۸۵): استقرار مدیریت راهبردی نیازمند سه گام مهم و اساسی «تدوین، اجرا و ارزیابی» است. در واقع، تدوین راهبرد به معنای تعیین مأموریت سازمان، تعیین هدف‌های قابل حصول، احصای گزینه‌های راهبردی و انتخاب راهبرد مناسب است. مرحله اجرا و ارزیابی نیز دو گام دیگر مدیریت راهبردی است که باید توأم با هم عملیاتی شوند. در نتیجه، فرایند اجرا و نظارت مجموعه‌ای همخوان و هماهنگ از انتخاب‌ها و اقدام‌هایی است که برای تخصیص منابع، سازمان‌دهی، مأموریت دادن به مدیران کلیدی، تنظیم خط‌مشی‌ها و برقراری نظام اجرایی به منظور تقویت، کنترل و ارزیابی یک راهبرد به انجام می‌رسند.

د) تهدید نرم و قدرت نرم

• **مفهوم تهدید:** تهدید هنگامی معنی می‌یابد که واژه امنیت را در مقابل آن بگذاریم. تهدید [تحت تأثیر] عوامل گوناگونی قرار دارد از جمله: منافع ملی، توانمندی موضوع یا واحد مورد تهدید، شرط محیطی، قدرت و توانایی تهدید.

• **منابع تهدید:** منابع تهدید برای امنیت ملی کشورها در دو حوزه قابل شناسایی‌اند:

۱. تهدیدهای داخلی (اقدام‌هایی نظیر: فساد سیاسی و رفتار جنایی)؛

۲. تهدیدهای خارجی (رفتار تجاوزکارانه سایر کشورها).

• تقسیم‌بندی تهدیدهای نرم

۱. تهدیدهای نرم با روش خشونت‌آمیز، اما دارای پیامدهای نرم‌افزاری یا غیرخشونت‌آمیز؛

مثل استفاده از سلاح های حاوی انرژی هدایت شده برای از کار انداختن شبکه های دیجیتال؛

۲. تهدیدهایی که روش آن ها غیرخشونت آمیز، اما پیامدهایش خشونت آمیز است؛ مثل استفاده از کرم ها و بمب های منطقی که نظام کنترل و فرمان سدها یا ناوبری هواپیماها را از کار می اندازند.

۳. تهدیدهایی که هم روش و هم پیامدهای آن غیرخشونت آمیز است؛ به این دسته، تهدیدها غیرکشنده نیز گفته می شود، مانند استفاده از روش عملیات روانی برای مجاب ساختن مخاطب.

• روش های اعمال تهدید نرم

۱. **گفتاری:** این روش به دنبال ایجاد اختلال، انحراف و تغییر در هدف ها، با تغییر نگرش، افکار، عقیده ها و باورهای اساسی مردم و نخبگان جامعه مذکور است که به چهار بخش زیر تقسیم می شود:

الف) عملیات روانی (ایجاد تشویش و تهییج افکار عمومی در خصوص موضوعی خاص)؛

ب) عملیات ادراکی (تأثیر گذاری در نگرش ها، باورها، عقیده ها، هدف ها و ارزش های طرف مقابل باهدف ایجاد تغییر در مخاطب)؛

ج) دیپلماسی عمومی (به کارگیری آشکار و علنی ابزارها و روش های بین فرهنگی و ارتباطات بین المللی توسط یک دولت در چارچوب مشخص برای مخاطب قرار دادن مردم یک کشور باهدف توسعه درک و شناخت متقابل که نتیجه آن مجذوب کردن یا تلطیف افکار و نگرش های مخاطب نسبت به کشور و دولت عمل کننده است)؛

د) فریب راهبردی (ایجاد و انتشار اطلاعات غلط و یا به کارگیری اطلاعات صحیح، اما در مجرای دیگری).

۲. **رفتاری:** هدف اصلی آن شکل دادن به رفتارهای جمعی است. ایجاد استعداد و آمادگی در جمعیت یا بخشی از مردم به منظور وارد شدن به یک رفتار جمعی متناسب با

خواسته‌ها، هدف‌ها و برنامه‌های تهدیدگر در این چارچوب قرار می‌گیرد که عبارت‌اند از: اعتراض، عدم همکاری با دولت، مداخله غیرخوشونت‌آمیز و جذب مخالفان حکومت. ۳. **مبثنی بر شبکه:** هدف اصلی آن ارائه اطلاعات مدنظر تهدیدگر و ارتباطات بر روی شبکه است. اینترنت، اینترانت، مخازن و پایگاه‌های اطلاعاتی و پایگاه‌های نظارت و فرمان از بخش‌های مهم و مورد توجه در این روش هستند.

• ابعاد تهدید نرم

- در حوزه سیاسی؛
- در حوزه فرهنگی - اجتماعی؛
- در حوزه اقتصادی؛
- در حوزه دفاعی - امنیتی.

• قدرت نرم

عبارت است از: کسب مطلوب از طریق جاذبه، نه از طریق اجبار یا تطمیع (نای، ۲۰۰۴).

هـ) بسیج و رسالت‌های آن در اسناد بالادستی

• **تعریف بسیج:** بسیج به عنوان یک تشکل، مجمعی از توده‌های علاقه‌مند به سرنوشت ملی خویش، گرایش‌های ویژه و ایدئولوژی متشکل است که می‌تواند یکی از شایسته‌ترین پردازشگران الگوهای خاص از نظر جهت‌گیری‌ها به کنش سیاسی باشد و در مقام رسیدن به یکی از مراکز مهم اجتماعی رسالت حفظ و انتقال ارزش‌ها و آداب و رسوم را از نسلی به نسل دیگر به عهده گیرد.

• **فلسفه تشکیل بسیج در دانشگاه‌ها:** شرایط کشور در دوران جنگ تحمیلی، هویت بسیج را با دفاع و جهاد پیوند داده و تلقی بر این بوده که همچنان که سرنوشت جنگ به حضور بسیجی رقم می‌خورد، فلسفه وجودی بسیج نیز تابع دفاع و جهاد است. در شرایطی که پس از پذیرش قطعنامه، آرامشی نسبی ایجاد و عملیات نظامی متوقف و شرایط آتش‌بس برقرار شده و دوران سازندگی آغاز شده بود، این سؤال مطرح می‌شد که، خیل نیروهای مخلص بسیجی و تشکیلات گسترده آن، چه رسالتی را در دوران تثبیت و سازندگی عهده‌دار خواهند بود. در چنین شرایطی، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی با صدور فرمانی در تاریخ ۲ آذر ۱۳۶۷ و با تأکید بر تقویت

و توسعه بسیج، خواستار حضور برنامه‌ریزی شده و تشکیلاتی بسیج در عرصه‌های علمی و فرهنگی کشور و تأسیس بسیج دانشجوی و طلبه شد.

• سازمان بسیج دانشجویی

در رده‌بندی انواع سازمان‌ها، بسیج دانشجویی را می‌توان در گروه سازمان‌های داوطلبانه غیرانتفاعی به‌شمار آورد. سازمان‌هایی بدین شکل، به جهت آرمان‌گرا و ایدئولوژیک بودن نقش مهمی در شکل‌دهی به سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجتماعی دارند. ابتدا با توجه به سه شاخص اصلی سازمان‌های جامعه هدف، یعنی عام‌المنفعه بودن، ماهیت داوطلبانه دانستن و آرمان‌گرایی، تعداد مناسبی از سازمان‌های داخلی و خارجی با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و جست‌وجوی وسیع اینترنتی شناسایی شدند. در این مورد، نمونه اولیه از ۳۰ سازمان خارجی و ۲۳۶ سازمان داخلی تشکیل می‌شد. سازمان‌های خارجی خود نیز از فهرست بزرگ تری شامل ۱۵۰ سازمان غیرانتفاعی انتخاب شده بودند. بدین ترتیب با توجه به نوع خاص مطالعه تطبیقی (مطالعه تطبیقی راهبردی)، مشخصه‌های اصلی جامعه هدف، ویژگی‌ها و برخی کارکردهای عمده بسیج دانشجویی و نیز شاخص‌هایی که روش انجام تحقیق را عملی می‌کند، نه شاخص نهایی به عنوان شاخص‌های اولویت‌بندی عناصر جامعه هدف تعیین شد. این شاخص‌ها عبارت‌اند از: غنای اطلاعاتی (در دسترس بودن اطلاعات از طریق وب‌سایت، مجلات، کتب و سایر منابع)؛ ماهیت داوطلبانه؛ ماهیت غیرانتفاعی؛ ماهیت دانشجویی؛ آرمان‌گرایی؛ قدمت (داشتن فعالیت به مدت ده سال و بیشتر)؛ ماهیت سیاسی؛ ماهیت نظامی و ماهیت علمی - فرهنگی.

بر این اساس، پس از چندین مرحله پالایش اولیه، دوازده سازمان خارجی و ۶ سازمان داخلی برای مرحله ارزیابی نهایی تعیین شدند. در ادامه، برای اولویت‌بندی سازمان‌های تعیین شده، از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده شد و به وسیله آن هجده سازمان برگزیده به تفکیک سازمان‌های داخلی و خارجی و براساس نه شاخص نهایی مورد مقایسه قرار گرفتند که در نتیجه آن، شش سازمان خارجی شامل: «سپاه ملی امریکا»، «سازمان صلیب سرخ امریکا»، «سازمان پیشاهنگی پسران امریکا»، «انجمن عمومی دانشجویان اروپا»، «داوطلبان سازمان ملل متحد» و «اتحاد طلاب اسرائیلی» و چهار سازمان داخلی شامل: «دفتر تحکیم وحدت»، «خانه شهر یاران جوان»،

«سازمان جوانان جمعیت هلال احمر» و «سازمان جهاد دانشگاهی» به عنوان سازمان‌های منتخب برای انجام مطالعه تطبیقی برگزیده شدند. در حال حاضر، ۳۲ ناحیه، ۴۵۱ دفتر، ۴۶۵ حوزه و ۳۳۰۰ پایگاه مصوب و غیر مصوب در کشور وجود دارد. براساس آخرین آمار ۴,۲۰۰,۰۰۰ دانشجو در کشور داریم که از این تعداد، ۸۵۵,۹۲۳ نفر عضو بسیج دانشجویی هستند.

• **اهمیت و جایگاه بسیج دانشجویی:** با وجود تشکلهای انقلابی در دانشگاه‌ها، حضرت امام (ره)، تحقق آرمان‌های انقلاب در مقابله با نفوذ ایادی بیگانه و بسط و گسترش چارچوب‌های اصیل اسلام ناب را فقط در گرو تأسیس بسیج در دانشگاه‌ها می‌دانستند.

• **اهداف بسیج دانشجویی:** با توجه به منشور فرمان امام (ره) و رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و آیین‌نامه اجرای مصوبات شورای انقلاب فرهنگی این اهداف، عبارت‌اند از:

ایجاد آمادگی و دفاع همه‌جانبه از دستاوردهای انقلاب اسلامی در عرصه‌های فرهنگی، علمی و دفاعی، تحقق فرامین و رهنمودهای حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری، بسط و گسترش فرهنگ و تفکر بسیجی، تقویت روحیه همیاری و مسئولیت‌پذیری، تبیین و بسط چارچوب‌های اسلام ناب محمدی (ص) برای تمام اعضای بسیج با کمک حوزه‌های علمیه، پاسداری از اصول تغییرناپذیر نه شرقی و نه غربی و جلوگیری از ورود ایادی بیگانه در دانشگاه‌ها، تلاش و کوشش در جهت تعمیق اتحاد و یگانگی حوزه و دانشگاه (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۷۹: ۱).

• **قوانین و اسناد بالادستی:** این اسناد که با توجه به منشور پروژه، انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفته‌اند، عبارت‌اند از: مبانی دینی مرتبط با بسیج، منویات حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در ارتباط با بسیج، نقشه راه بسیج دانشجویی برگرفته از فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، آیین‌نامه اجرایی بسیج دانشجویی مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، سیاست‌های کلی نظام اداری ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، نقشه جامع علمی کشور و سیاست‌های علم و فناوری، سند مهندسی فرهنگی مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و اسناد پشتیبان آن (بخش مرتبط با نظام آموزش عالی)، برنامه پنجساله پنجم توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، سیاست‌های

اقتصاد مقاومتی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، سیاست های کلان علم و فناوری ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی).
فرماندهی معظم کل قوا می‌فرمایند: «مشخصه دانشجویی و رسالت انقلابی بسیج دانشجویی، حکایت از اهمیت راهبردی و نقش بنیادین آن در حرکت به سمت دانشگاه اسلامی دارد.» (۱۳۸۶/۲/۳۱).

(و) دانشگاه

دانشگاه محیطی ویژه، پیچیده و ظریف است. برخوردهای ناآشنا با این نهاد می‌تواند آفت‌زا باشد و پیامدهای منفی بر جای نهد. از این رو، هرگونه حضور، برنامه‌ریزی، ارتباط و تعامل با این مکان آموزشی - فرهنگی، به درک صحیح و عینی از آن نیازمند است. در موارد بسیار، برنامه‌ریزان علمی - فرهنگی این نهاد، توانسته‌اند با واقعیت‌های بافت دانشگاه ارتباط برقرار کنند، آن را در شکل و شمایل واقعی خود دریابند و مطابق با آن برنامه‌ریزی و یا راه‌های ارتباطی پیدا کنند. نبود درک صحیح از محیط دانشگاه موجب شده تا بسیاری از برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و دینی در این ساختار ناتمام بماند و با وجود علاقه و پشتکار و انگیزه‌های خالص و پاک، باروری متناسب با حجم هزینه‌های مصرف شده نیابد و همچنان این مؤسسه عظیم علمی - انسانی، با انبوه مشکلات دست به گریبان باشد. محیط دانشگاه دارای ویژگی‌هایی است از جمله: جوان بودن (نسل جوان اقتضانات خود را برای مدیریت و تأثیرگذاری می‌طلبد)، اختلاط جنسیت بعد از دوره دبیرستان، محل تضارب آرا و افکار، خط مقدم دفاع تئوریک از آرمان‌های انقلاب، وجود فضای برانگیختگی و آشفتگی فوری، آرمان‌خواهی، تحول‌طلبی، مطالبه‌گری و پاسخ‌طلبی، نوگرایی و ده‌ها ویژگی دیگر (که مجال ذکر آن در این مقاله نیست) که بایستی نهادهای دست‌اندرکار در برنامه‌ریزی‌های بنیادی برای دانشگاه، مدنظر داشته باشند (مردانی، ۱۳۸۰).

(ز) مدل راهبردی دیوید

رویکرد برنامه‌ریزی در این پژوهش، متمرکز بر تدوین راهبردها براساس عوامل محیط بیرونی و تعدیل آن‌ها با توجه به محیط داخلی و امکانات موجود است که در نهایت، مجموع

راهبردهای منتخب، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. لازم به ذکر است که الگوهای راهبردی به سازمان کمک می‌کنند تا از طریق به کارگیری روشی منظم‌تر، معقول‌تر و منطقی‌تر، گزینه‌های راهبردی مناسبی اتخاذ کرده و راهبردهای بهینه‌تری را تدوین کند. این فرایند که منافع بسیاری در پی دارد، محرکی برای شناسایی عواملی است که در محیط خارجی، سازمان و نظام را تهدید می‌کنند یا فرصت‌هایی را به وجود می‌آورند. از طرفی، باعث می‌شود نقاط قوت و ضعف داخلی شناخته و هدف‌های بلندمدت تعیین شوند. پس از بررسی راهبردهای گوناگون و ارزیابی آن‌ها، راهبردهای مناسب برای ادامه فعالیت طراحی و انتخاب می‌شوند.

در این تحقیق، استخراج عوامل و متغیرهای محیطی و تجزیه و تحلیل آن‌ها با استفاده از مدل دیوید صورت گرفته است. دیوید در سال ۱۹۹۰ مدلی ارائه کرده و در آن، مدیریت راهبردی را به طور کلی، فرایندی سه مرحله‌ای تعریف کرده است (شکل ۱):

• گام اول: تدوین راهبرد

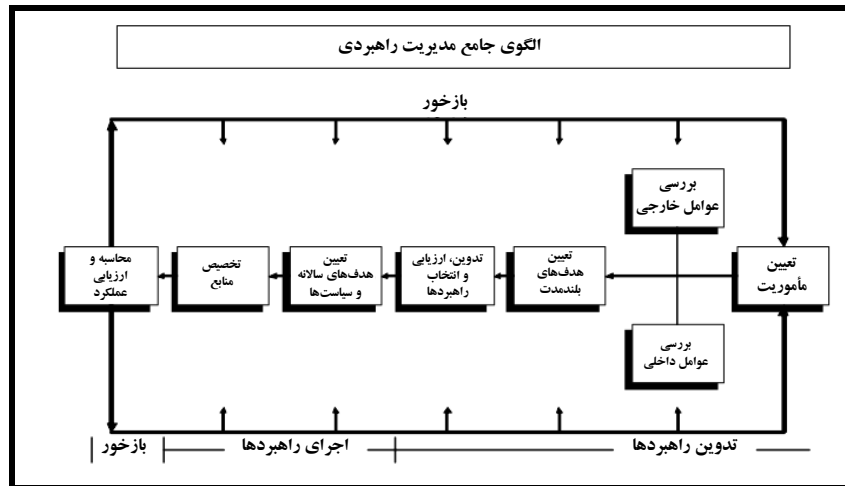
سازمان در تدوین راهبرد بایستی ابتدا اهداف، مأموریت‌ها، رسالت و راهبرد جاری سازمان را با توجه به نقاط قوت درونی‌اش مورد بررسی قرار دهد و با یک شناخت دقیق، وضعیت موجود سازمان را تبیین کند.

• گام دوم: اجرای راهبرد

در مرحله اجرا منابع انسانی و مادی لازم تخصیص می‌یابد. طبیعی است آن راهبردی قابل اجراست که منابع برای اجرای آن وجود داشته باشد. راهبردها براساس منابع و توانمندی موجود، جنبه اجرایی پیدا می‌کنند.

• گام سوم: ارزیابی راهبرد

در این مرحله، با استفاده از یک نظام اطلاعاتی فعال، اجرای راهبرد با توجه به اهداف مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و با رفع ابهامات و اشکالات، به جلو هدایت می‌شود.

شکل ۱. مدل راهبرد دیوید

روش تحقیق

روش انجام این پژوهش پیمایشی - توصیفی بوده و به منظور جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های مطالعات میدانی، بررسی اسنادی (شامل: اسناد سازمانی، اسناد بالادستی و منویات، رهنمودها و فرمایش‌های حضرت امام(ره) و رهبر معظم انقلاب) و مطالعات کتابخانه‌ای (شامل: استفاده از منابع علمی، کتاب، مقاله و محتوای مرتبط در فضای مجازی) استفاده شده است. پژوهش حاضر از نظر نوع هدف توسعه‌ای - کاربردی است؛ زیرا این پژوهش، علاوه بر جنبه آگاهی‌بخشی و علمی، جنبه کاربردی نیز برای بسیج دانشجویی کشور دارد؛ به طوری که دستیابی به راهکارهای ارتقای کارآمدی و اثربخشی بسیج دانشجویی جزو کارکردهای اصلی این پژوهش است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی استفاده شد. به منظور تعیین اعتبار ابزار گردآوری داده‌های تحقیق، روش‌های گوناگونی وجود دارد که در این پژوهش، روش اعتبار محتوا به کار برده شده است. همچنین برای محاسبه پایایی ابزار اندازه‌گیری (ضریب قابلیت اعتماد) پرسش‌نامه، از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

۱. تحلیل محیط بیرونی (خارجی) و محیط داخلی

عوامل و متغیرهای محیطی به دست آمده طبق اصول روشی ماتریس (IFE)^۱ (محیط داخلی) و ماتریس (EFE)^۲ (محیط بیرونی) پردازش شده و نتایج به شرح جدول‌های (۱) و (۲) مشخص شده‌اند.

جدول ۱. تحلیل محیط بیرونی - EFE

رتبه	عوامل راهبردی بیرونی	وزن	امتیاز (واکنش)	امتیاز موزون
۱	اعتماد به بسیج دانشجویی و نیاز مستمر به حضور بسیج دانشجویی در دانشگاه	۰,۰۶	۳	۰,۱۸
۲	امکان اتحاد و مشارکت و تعامل بین تشکلهای و نهادهای همسو و ایفای نقش محوری در تشکیل جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها و بازتولید گفتمان امام(ره) و رهبری	۰,۰۶	۳	۰,۱۸
۳	شناسایی و جذب استعدادها و تربیت کادر و نخبه‌پروری برای نظام و به کارگیری آنها در نقاط کلیدی و مؤثر کشور و نظام و معرفی الگوهای مؤثر	۰,۰۶	۲	۰,۱۲
۴	استفاده از ظرفیت‌های آموزشی، اردویی، ورزشی و فناوری‌های نوین برای مدیریت هیجان جوانی و جذب و تربیت طیف خاکستری دانشجویان و جوانان در راستای ترویج و تعمیق تفکر بسیجی	۰,۰۵	۲	۰,۱۰
۵	رهنمودها و بیانات حضرت امام (ره) و منویات و حمایت‌های مستمر معنوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و پشتوانه قانونی مجلس شورای اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی	۰,۰۵	۳	۰,۱۵
۶	وجود پشتوانه افتخارآمیز جهادی دفاع مقدس و روحیه ایثارگری سپاه و حمایت‌های تشکیلاتی، مادی و معنوی از بسیج دانشجویی	۰,۰۵	۲	۰,۱۰
۷	حمایت و اعتقاد مسئولان، ارکان نظام و نخبگان انقلابی جامعه به کارکردهای بسیج دانشجویی و وجود ظرفیت‌های قانونی	۰,۰۵	۲	۰,۱۰

1- Internal Factor EA Valuation Matrix

2- External Factor Evaluation

امتیاز موزون	امتیاز (واکنش)	وزن	عوامل راهبردی بیرونی	ردیف
۰,۱۵	۳	۰,۰۵	حمایت از اساس و اصول نظام، همکاری و همراهی با دولت و مسئولان، وجود زمینه خدمت به محرومان و آحاد جامعه و انتقاد و مطالبه گری از مسئولان سطح‌های مختلف قوا	۸
۰,۰۶	۲	۰,۰۳	امکان بهره‌مندی از ظرفیت فرهیختگان، نخبگان و استادان بسیجی و ارزشی حوزه و دانشگاه و سایر اقشار بسیج در راستای ارتقای اثربخشی فعالیت‌های علمی، فرهنگی، فکری و اندیشه‌ای و ...	۹
۰,۰۶	۲	۰,۰۳	ورود مستقیم اعضا به محیط فعالیت گروهی و اجتماعی، وجود زمینه‌های خودشکوفایی و اقماعی و بسترهای مختلف برای رشد و پیشرفت اعضا	۱۰
۰,۱۸	۳	۰,۰۶	تبلیغ علیه بسیج و نسبت عملکرد جناحی، سیاسی کاری و رانت خواری و ترسیم تصویری خشک و چهره‌ای خشن از بسیج دانشجویی	۱
۰,۱۸	۳	۰,۰۶	نبود انسجام فکری و برنامه‌ای و نگرش واحد در مسئولان و متولیان رده‌های بالای بسیج دانشجویی	۲
۰,۱۸	۳	۰,۰۶	نگاه ابزاری برخی اشخاص، جناح‌ها و جریان‌های سیاسی همسو به بسیج دانشجویی و دانشجویان کم‌تجربه بسیجی در راستای هدف‌ها و امیال سیاسی خود و ایجاد اختلاف میان دانشجویان بسیجی	۳
۰,۱۵	۳	۰,۰۵	تعدد گروه‌ها و تشکل‌های دانشجویی همسو و رقیب در دانشگاه و موازی کاری، تقابل و تخریب یکدیگر	۴
۰,۱۵	۳	۰,۰۵	گسترش فضای ضد ارزشی و غیراخلاقی و اختلاط جنسیتی در دانشگاه‌ها و ترویج و گسترش انحراف‌های مختلف از طریق ابزارهای مختلف رسانه‌ای، مانند: اینترنت، ماهواره و مطبوعات (جنگ نرم)	۵
۱,۸۸				جمع امتیاز

راهبردهای لازم برای ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی

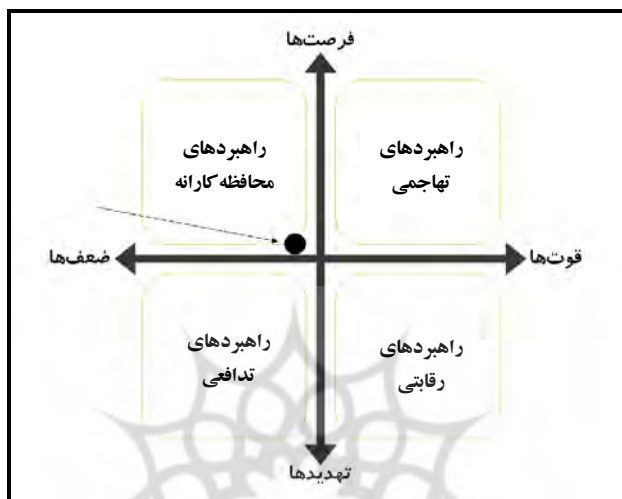
جدول ۲. تحلیل محیط داخلی - IFE

رتبه	عوامل راهبردی داخلی	وزن	امتیاز (واکنش)	امتیاز موزون
۱	برخورداری از سرمایه انسانی جوان، پرنشاط، با انگیزه، فرهیخته، تأثیرگذار و مسئولیت‌پذیر و دارای سایر شاخصه‌های فرهنگ و تفکر بسیجی	۰,۰۷	۳	۰,۲۱
۲	وجود روحیه جهادی، ظلم ستیزی، سلحشوری، دین‌مداری و دغدغه خدمت در میان دانشجویان بسیجی	۰,۰۶	۳	۰,۱۸
۳	وجود روحیه آرمان‌خواهی، مطالبه‌گری، حق‌طلبی و عدالت‌جویی و پاسخ‌طلبی از مسئولان در میان دانشجویان بسیجی و نمایندگی مطالبات دانشگاهیان و آحاد جامعه	۰,۰۶	۳	۰,۱۸
۴	استقرار در تمام دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و ایجاد دفاتر و کانون‌های فعالیت و تأمین امکانات و تجهیزات و ابزار فعالیت در آن‌ها و دسترسی به مسئولان	۰,۰۵	۴	۰,۲۰
۵	ولایت‌مداری دانشجویان بسیجی و ایمان و اعتقاد عمیق به ولایت‌فقیه و اطاعت محض از مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)	۰,۰۵	۴	۰,۲۰
۶	بهره‌مندی از انواع تخصص‌ها و توانمندی‌ها در سطح‌های مختلف دانش و مهارت، تنوع در فعالیت‌ها و برنامه‌های بسیج دانشجویی، تفکیک جنسیتی و کادرسازی	۰,۰۵	۳	۰,۱۵
۷	اهتمام بر گفت‌وگو دینی و انقلابی و برخورداری از هویت فکری و فرهنگی مبتنی بر فرهنگ و تفکر بسیجی	۰,۰۴	۳	۰,۱۲
۸	آمادگی و حضور داوطلبانه دانشجویان بسیجی برای ایثار و دفاع از کیان انقلاب در تمام عرصه‌ها و ارائه خدمت بی‌منت	۰,۰۴	۳	۰,۱۲
۹	برخورداری از استقلال نسبی و عدم وابستگی به دولت، جریان‌ها و جناح‌های سیاسی و برخورداری از بصیرت و معرفت در برابر نفوذ جریان‌های رقیب و دشمن	۰,۰۳	۳	۰,۰۹
۱۰	برخورداری از قوانین، آیین‌نامه‌ها، انسجام تشکیلاتی و وحدت رویه مصوب و سراسری؛ تجربه عملکردی و کار گروهی و اجتماعی و ثبات در مدیریت سطح‌های بالاسری	۰,۰۳	۳	۰,۰۹

رتبه	عوامل راهبردی داخلی	وزن	امتیاز (واکنش)	امتیاز موزون
۱	عدم شناخت جامع از اسناد بالادستی، منویات مقام معظم رهبری و مسائل دانشگاه و جامعه؛ نبود راهبرد یا راهبردهای مناسب: ضعف وحدت رویه در برنامه‌ریزی‌ها و عدم همسویی فعالیت در راستای مأموریت	۰,۰۶	۲	۰,۱۲
۲	نبود شبکه‌های ارتباطی نظام‌مند، ضعف در کسب تجربه‌های موفق سایر اقشار، ضعف در فعالیت‌های مشترک با تشکل‌های دانشجویی و استادان و خلأ مدیریت دانش در سطوح مختلف	۰,۰۶	۲	۰,۱۲
۳	نبود منابع مالی متناسب با مأموریت‌ها، وظایف و زیرساخت‌ها، سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای متناسب با ایفای نقش و شرایط روز، نبود روحیه هماهنگ بین نظام دانشجویی و کارمندی؛ ضعف در مرجعیت سازمان مرکزی و نواحی در اقصاء فکری، اندیشه‌ای و مدیریتی دانشجویان بسیجی و فقدان تحلیل از وظایف نهادی و تشکلی	۰,۰۵	۲	۰,۱۰
۴	وجود نظام‌های دست و پاگیر، عدم تناسب رویه‌ها با اقتضائات دانشجویی و دانشگاه و نگاه یکسان به همه دانشگاه‌ها در تعریف وظایف و انتظارات	۰,۰۵	۲	۰,۱۰
۵	سیال بودن مسئولان بسیج دانشجویی، عدم تطبیق ساختار و نیروی انسانی با مأموریت‌ها و راهبردها و عدم دقت در انتخاب مسئولان بسیج دانشجویی	۰,۰۴	۱	۰,۰۴
۶	ضعف در انگیزش، آموزش و سازمان‌دهی مناسب اعضا؛ ضعف در فعالیت‌های گروهی و تشکیلاتی؛ ضعف در ارزشیابی و سطح‌بندی؛ عدم ثبت سوابق برای اعتباربخشی و اعتبارسنجی و غفلت از ظرفیت تحصیلات تکمیلی، جذب نخبگان و بهره‌گیری از ظرفیت فارغ التحصیلان بسیجی	۰,۰۳	۱	۰,۰۳
	جمع امتیاز			۲,۰۵

۲. تحلیل ماتریس داخلی- خارجی^۱

براساس نتایج به دست آمده از تحلیل اطلاعات، وضعیت کنونی بسیج دانشجویی در ماتریس داخلی-خارجی (قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها) به شرح شکل (۲) است.

شکل ۲. وضعیت کنونی بسیج دانشجویی در ماتریس داخلی- خارجی (IE)

با توجه به جایگاه و وضع موجود سازمان، جهت‌گیری راهبردی بسیج دانشجویی از نوع محافظه کارانه است. از این رو، بایستی با استفاده از فرصت‌های محیطی، ضعف‌های داخلی را بهبود بخشید. بنابراین، با اجرای راهبردهای محافظه کارانه منتخب می‌توان به جایگاه مطلوب، یعنی وضعیت تهاجمی انتقال یافت.

۳. نتایج اولویت‌گذاری راهبردهای منتخب (ترسیم وضعیت مطلوب)

در این پژوهش تعداد ۴۱ متغیر به عنوان عوامل محیطی در تقاطع با ۲۱ راهبرد بررسی و تحلیل شده است. امتیاز جذابیت هر راهبرد و امتیاز کل جذابیت راهبردها به تفکیک محاسبه

1- Internal-External

شده‌اند. سپس براساس امتیاز کل جذابیت، اولویت راهبردها تعیین شده است. نتایج نهایی این اولویت‌گذاری، راهبردهای کلان بسیج دانشجویی (راهبردهای اولویت‌دار در چهار وضعیت) را تشکیل می‌دهند. که به اختصار در جدول (۳) ارایه شده است.

شایان ذکر است که در این پژوهش، وضع موجود جذابیت‌ها قابل محاسبه بوده است؛ ولی وضعیت مطلوب براساس اسناد بالادستی و انتظارات راهبردی و مأموریتی به دست می‌آید و برای محاسبه آن می‌بایستی براساس روش خبرگی جایگاه وضع مطلوب را مشخص کرد و بعد از طی یک دوره زمانی تحقق شاخص‌های مدنظر اسناد بالادستی را به صورت کمی و کیفی بررسی میزان تحقق وضعیت مطلوب را تعیین کرد.

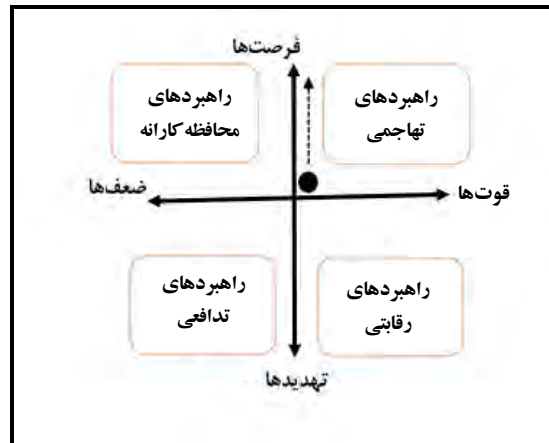
شکل (۳) وضعیت مطلوب بسیج دانشجویی در ماتریس داخلی - خارجی (IE) را نشان می‌دهد. براین اساس، با تبدیل نقاط ضعف به قوت و نیز تبدیل نقاط قوت به فرصت، سازمان از موقعیت محافظه‌کارانه (وضع موجود) به موقعیت تهاجمی (وضعیت مطلوب) خواهد رسید.

جدول ۳. راهبردهای کلان بسیج دانشجویی

راهبرد	اولویت	وضعیت	رتبه
شبکه‌سازی فراگیر بین اعضاء، فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی، شکل‌ها و نهادهای همسو (مبتنی بر ظرفیت فناوری‌های نوین با کارکردهای مختلف نظیر: مدیریت دانش و انتقال تجربه‌های هم‌افزایی، آموزش و توانمندسازی، بانک اطلاعاتی، تولید محتوا و ...)	۱	محافظه‌کارانه	۱
نوآوری و روزآمدسازی برنامه‌ها و بهره‌گیری از ظرفیت‌های مختلف فراگیر نظیر: آموزش اردویی، ورزشی و فناوری‌های نوین، و ایجاد بسترهای مختلف برای رشد و پیشرفت اعضا در راستای جذب طیف خاکستری؛ پاسخ به هیجان‌های جوانی و تقویت روحیه انقلابی و دفاعی	۲		۲
ایفای نقش محوری در تشکیل جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی از طریق ایجاد اتحاد و تعامل بین شکل‌ها و نهادهای همسوی دانشگاهی؛ اجرای برنامه‌های مشترک و بهره‌گیری از ظرفیت فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی در راستای بازتولید گفتمان حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و فرهنگ تفکر بسیجی به منظور تأثیرگذاری در منطقه و جهان اسلام و تحقق تمدن نوین اسلامی	۳	محافظه‌کارانه	۳

راهبردهای لازم برای ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی

ردیف	وضعیت	اولویت	راهبرد
۴		۴	W05 بازطراحی مأموریت، ساختار سازمانی، نظام‌های مختلف اداری (اعم از نظام‌ها و فرایندهای منابع انسانی، انتصابات، مالی و بودجه، برنامه‌ریزی، تشکیلاتی و ...) و تقویت زیرساخت‌ها، تجهیزات و منابع مالی و پشتیبانی با هدف چابک‌سازی و تسهیل در فرایندهای اداری
۵	تولیدی	۱	SO3 ترویج و تقویت روحیه جهادی و آرمان‌خواهی، عدالت‌طلبی، استکبارستیزی و ولایت‌مداری با الهام از رهنمودهای حضرت امام (ره) و منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بین دانشجویان و اعضای بسیج برای نقد و مطالبه‌گری از قوای سه‌گانه و مسئولان در راستای حمایت همه‌جانبه از آرمان‌های نظام و انقلاب اسلامی
۶		۲	SO4 فراهم‌سازی بستر خودسازی معنوی، خودشکوفایی و حضور داوطلبانه دانشجویان بسیجی در عرصه‌های مختلف دفاع از انقلاب و بسط و تبیین فرهنگ و تفکر بسیجی، ارزش‌های دفاع مقدس در میان دانشجویان و دانشگاهیان به منظور کادرسازی در تراز انقلاب اسلامی
۷	تدوینی	۱	WT4 جریان‌سازی علمی، فکری و فرهنگی با استفاده از ظرفیت‌های اندیشمندان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه از طریق کرسی‌های نظریه‌پردازی، نشست‌ها و جلسات هم‌اندیشی، استفاده از فناوری‌های نوین برای مواجهه با جریان‌های مخالف نظام و انقلاب و مروج فضای ضد ارزشی و غیراخلاقی و تهدیدهای نرم در دانشگاه‌ها، به منظور دفاع از دستاوردهای انقلاب اسلامی
۸		۲	WT2 تعریف چارچوب فعالیت سیاسی بسیج دانشجویی به منظور پیشگیری از افراط و تفریط در موضع‌گیری‌های برخی از دانشجویان و رده‌های بسیج دانشجویی و پیشگیری از سوءاستفاده سیاسی برخی جریان‌های و جناح‌های خودی و غیرخودی
۹	رقابتی	۱	ST2 اعلام مواضع، مطالبه‌گری، تولید محتوا و نقد عادلانه و هوشمندانه فضای سیاسی در راستای افزایش بصیرت و معرفت عمومی دانشجویان بسیجی مبتنی بر اصول و آرمان‌های نظام و انقلاب با تأکید بر عدم وابستگی به جریان‌ها و جناح‌ها
۱۰		۲	ST5 فراهم کردن بستر ارتقا و به‌کارگیری توان علمی و آزادسازی ظرفیت و توانمندی تخصصی دانشجویان بسیجی در راستای سازندگی، محرومیت‌زدایی و رفاه عمومی و نیز کمک به تحقق اقتصاد مقاومتی و دانش‌بنیان

شکل ۳. وضعیت مطلوب بسیج دانشجویی در ماتریس داخلی - خارجی (IE)

نتیجه گیری

همان گونه که مطرح شد، سؤال اصلی تحقیق حاضر عبارت است از: «راهبردهای تأثیرگذار در ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی چیست؟»

با توجه به یافته‌ها، نتایج حاصل از شناسایی و بررسی عوامل محیط داخلی و خارجی نشان می‌دهد که برخی از مهم‌ترین فرصت‌های پیش رو برای ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی در کشور عبارت‌اند از: اعتماد به بسیج دانشجویی و نیاز مستمر به حضور بسیج دانشجویی در دانشگاه؛ امکان اتحاد، مشارکت و تعامل بین تشکل‌ها و نهادهای همسو و ایفای نقش محوری در تشکیل جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها و بازتولید گفتمان امام و رهبری؛ شناسایی و جذب استعدادها و تربیت کادر و نخبه‌پروری برای نظام و به کارگیری آن‌ها در نقاط کلیدی و مؤثر کشور و نظام و معرفی الگوهای مؤثر؛ استفاده از ظرفیت‌های آموزشی، اردویی، ورزشی و فناوری‌های نوین برای مدیریت هیجان جوانی و جذب و تربیت طیف خاکستری دانشجویان و جوانان در راستای ترویج و تعمیق تفکر بسیجی؛ رهنمودها و بیانات حضرت امام (ره) و منویات و حمایت‌های مستمر معنوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و پشتوانه قانونی مجلس شورای اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ و ...»

در مقابل، برخی از مهم‌ترین تهدیدات فراروی حرکت بسیج دانشجویی نیز عبارت‌اند از: تبلیغ علیه بسیج و نسبت عملکرد جناحی، سیاسی کاری و رانت خواری و ترسیم تصویری خشک و چهره‌ای خشن از بسیج دانشجویی؛ نبود انسجام فکری و برنامه‌ای و نگرش واحد در مسئولین و متولیان رده‌های بالای بسیج دانشجویی؛ نگاه ابزاری برخی اشخاص، جناح‌ها و جریان‌های سیاسی همسو به بسیج دانشجویی و دانشجویان کم‌تجربه بسیجی در راستای هدف‌ها و امیال سیاسی خود و ایجاد اختلاف میان دانشجویان بسیجی؛ و...»

در این زمینه می‌بایستی از طریق تدوین راهبردهای ذیل، نقاط ضعف را به قوت و تهدیدها را به فرصت تبدیل کرد تا زمینه‌های کارآمدی بیشتر و ارتقای اثربخشی بسیج دانشجویی در کشور فراهم شود: «شبکه‌سازی فراگیر بین اعضا، فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی، تشکل‌ها و نهادهای همسو (مبتنی بر ظرفیت فناوری‌های نوین با کارکردهای مختلف نظیر: مدیریت دانش و انتقال تجربه‌ها، هم‌افزایی، آموزش و توانمندسازی، بانک اطلاعاتی، تولید محتوا و...)؛ ایفای نقش محوری در تشکیل جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی از طریق ایجاد اتحاد و تعامل بین تشکل‌ها و نهادهای همسوی دانشگاهی و اجرای برنامه‌های مشترک و بهره‌گیری از ظرفیت فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی در راستای بازتولید گفتمان حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و فرهنگ تفکر بسیجی به منظور تأثیرگذاری در منطقه و جهان اسلام و تحقق تمدن نوین اسلامی؛ و...»

اگرچه طراحی راهبرد و تنظیم اسناد راهبردی در مرحله برنامه‌ریزی به عنوان یک طرح تلقی می‌شود، یکی از الزام‌های اثربخشی برنامه‌ریزی راهبردی، به‌روزرسانی مستمر آن مبتنی بر پویایی نظام سازمانی و محیط است. از این رو، ضرورت دارد نتایج حاصل از این تحقیق در دوره‌های زمانی حداکثر یک‌ساله مورد بازنگری و به‌روزرسانی قرار گیرند. از سوی دیگر، بازطراحی راهبردها در دوره‌های زمانی ۳ تا ۵ ساله از دیگر الزام‌های انطباق‌پذیری راهبردی سازمان با پویایی محیط و نظام سازمانی است. مرحله اجرای کیفی راهبرد نیز اهمیت بسزایی در اثربخشی راهبردی سازمان دارد؛ به خصوص که این مهم از حساسیت بیشتری نسبت به مرحله برنامه‌ریزی راهبردی برخوردار است.

پیشنهادها

۱. تدوین طرح اقدام برای پیاده‌سازی سند راهبردهای بسیج دانشجویی (پیاده‌سازی نتایج تحقیق انجام یافته)؛
۲. تعریف برنامه عملیاتی متناظر با هر یک از راهبردهای کلان و زمینه‌سازی کاربردی آن؛
۳. لحاظ نمودن راهبردها و راهکارهای منتج از سند در برنامه پنج ساله ششم سازمان بسیج مستضعفین؛
۴. تشکیل شورای راهبردی سازمان بسیج دانشجویی با شرح وظیفه ذیل:
  - به‌روزرسانی مستمر اسناد راهبردی بسیج دانشجویی در دوره‌های زمانی حداکثر یک‌ساله؛
  - بازطراحی اسناد راهبردی بسیج دانشجویی در دوره‌های زمانی سه تا پنج ساله؛
  - کنترل و نظارت بر اجرای اثربخش راهبردها و راهکارهای مؤثر و تطبیق راهکارها با فعالیت‌های برنامه‌ای؛
۸. تدوین راهبردها و راهکارهای اثربخش برای فعالیت‌های بسیج دانشجویی در حوزه‌های دانشجویی و فرهنگی، آموزشی، علمی، پژوهشی و...؛
۹. تدوین راهبردها و راهکارهای منطقه‌ای و استانی در دانشگاه‌های بزرگ با مشارکت بخش‌های مربوطه؛
۱۰. ابلاغ سند حاضر از طریق ستاد کل به سپاه، سازمان بسیج و تمام مراکز تأثیرگذار از قبیل: حوزه نمایندگی، اقشار بسیج و نظام‌های نظارتی به منظور اجرای این سند؛
۱۱. ابلاغ بخش‌های مرتبط سند با حوزه کاری به وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت و درمان، دانشگاه آزاد اسلامی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزش عالی، به منظور آگاهی از راهبردها و راهکارهای فعالیت بسیج دانشجویی؛
۱۲. مطالعه و تدوین راهبردهای سایر اقشار، به ویژه اقشار مرتبط، اعم از: بسیج استادان و بسیج دانشجویی به منظور همسوسازی راهبردی؛
۱۳. طراحی سند راهبردی بسیج استادان و بسیج کارکنان دستگاه آموزش عالی کشور؛
۱۴. تدوین و انتشار راهبردها و راهکارهای سند، به منظور آموزش و آگاهی مدیران و مسئولان بسیج دانشجویی و کاربردی و کاربست آن در برنامه‌ها و فعالیت‌های بسیج دانشجویی.

فهرست منابع

۱. دفتر مقام معظم رهبری (۱۳۷۶). مشروح بیانات. تهران: دفتر مقام معظم رهبری.
۲. دفتر مقام معظم رهبری (۱۳۷۷). پرتوی از ولایت. ج اول. تهران: دفتر مقام معظم رهبری.
۳. دهخدا، علی اکبر (بی تا). لغت نامه دهخدا. تهران: مؤسسه لغت نامه دهخدا.
۴. دیوید، فرد از. (۱۳۸۵). مدیریت راهبردی. ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی. تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
۵. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۹). آئین نامه اجرایی قانون بسیج دانشجویی. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۶. فقهی فرهمند، ناصر (۱۳۸۴). مدیریت راهبردی. تهران: نشر فروزش.
۷. مردانی، محمدرضا (۱۳۹۲). الگوی توسعه آموزش عالی ایران در افق ایران ۱۴۰۴. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی - اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۸. مردانی، محمدرضا (۱۳۸۰). دانش و مهارت مورد نیاز مدیران فرهنگی بسیج دانشجویی. دانشگاه جامع امام حسین (ع).
۹. نای، جوزف (۱۳۸۳). قدرت نوم. ترجمه محمود عسگری. تهران: مجله راهبردی دفاعی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی